

УДК 340.122

О.М. Блавацька-Калінська,
суддя господарського суду Львівської області

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ

Анотація. У статті аналізується поняття «злочин» доби Середньовіччя з філософсько-правової точки зору на основі двох критеріїв: як гріх, вчинений перед Богом, і як діяння, вчинене проти встановлених норм права у державі.

Ключові слова: злочин, гріх, добро, зло, покарання.

Постановка проблеми. Перехід від античної епохи до Середньовіччя призвів до радикальних змін у правосвідомості європейської спільноти. Це було пов'язано насамперед з тим, що вже в ранньому періоду середньовічної історії спрямовувалася потреба засвоєння внутрішнього духовного досвіду як важливої умови пізнання істини. Водночас набували значення інші пріоритети і цінності у свідомості людини, що базувалися на повчаннях отців церкви. А це великою мірою позначилося на вченнях про злочин, які розглядалися крізь призму християнської моралі і пов'язувалися із проблемами добра і зла, справедливості і покарання тощо.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти філософії кримінального права досліджували такі науковці як: О. Александров, Д. Бабишев, В. Бачинін, М. Гарашук, Ю. Голик, В. Грищук, Т. Гарасимів, Д. Лук'янець, В. Махінчукаї, Н. Мельничук, О. Микитчик, В. Мини, С. Нежурбіда, Д. Овчаренко, Е. Поздняков, А. Подребчук, І. Рахімов, С. Сливка, Я. Соловій, Н. Хмелевська, А. Франк, О. Яремко тощо. Отже, аналізу злочину присвячена величезна кількість наукових досліджень.

Попри те не простежено специфіку еволюції поняття злочин у європейській філософсько-правовій доктрині.

Метою статті стало дослідження поняття «злочину» у середньовічній філософсько-правовій парадигмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найвидатніших ранньохристиянських апологетиків був Квінт Септимій Флоренс Тертуліан (160–230), який спочатку займався юриспруденцією і славився як видатний адвокат. Саме ці «професійні інтереси» мали значний вплив на формування його філософських поглядів, особливість яких полягає в тому, що вони були не метафізичними, а правовими [1, с. 62]. Заперечуючи античну мудрість, під злочином він розумів гріх, що несумісний із християнською мораллю [2, с. 181]. Філософ переконував, що злочин — результат власного вибору людини, порушення закону, даного Богом, й водночас вчинок, що небезпечний для людської спільноти [2, с. 194]. Відповідальність за порушення закону Тертуліан розглядав у контексті постулатів Старого Завіту як таких, що втратили пріоритет після проголошення Нового Завіту. У таких

параметрах джерелом відповідальності, на думку мислителя, виступає здатність душі бути активною, діяльною силою та право здійснювати особою свій вибір, підставою для відповідальності стає порушення укладених людьми законів, що відповідають Божим заповідям [3, с. 17]. Тертуліан приписував учинення злодіяння волі душі, тобто вину виводив з її активної сили. Однак сам чинник злодіяння він трактував як результат поєднання чинної сили душі та дії тіла, аргументуючи це тим, що виконання задумів душі неможливе без діянь тіла [4, с. 162]. Таким чином, злочин, за Тертуліаном, — це порушення морального закону, даного Богом; це — результат свідомої дії людини. Тертуліан розглядав злочин як дію, спрямовану не проти конкретної особи, а як учинок, що створює загрозу для людської спільноти.

Родоначальником історії християнської філософії вважається один із найцікавіших представників патристики Августин Аврелій (Блаженний) (354—430). У центрі його філософствування завжди Бог — творець всього суцього, єдина істинна сутність. Водночас Августин створив цілісну і завершену картину світобудови, яка століттями служила зразком для мислителів заходу. Для мислителя характерне висовування буття Бога — факту існування людського мислення. Розумовий процес людини, її державні переживання вивисуються над матеріальним світом і виражають собою божественну присутність. Тому самопізнання стає необхідною умовою пізнання Бога. І саме з огляду на це мислитель вважає, що лише божественна благодать здатна вивести людину з лабіринту згубних спокус світу і власного Я. Так, у трактаті «Про град Божий», створеному під впливом вражень від нашестя орд вестготів Аларіха на Рим і його захоплення, Августин зокрема робить спроби розкрити поняття злочину. Тут

він розглядає і виставляє як основну свою вимогу твердження про те, що всі земні громадські та правові порядки, вже у самій своїй основі зазнали впливу злих сил, повинні бути пронизані ідеями царства божого або, іншими словами, ідеальна справедливість божественного царства повинна прикрашати земну справедливість, «тому що за його словами, без цієї справедливості земна держава є не що інше, як згряя розбійників».

Конкретний зміст теології блаженного Аврелія полягає в тому, що створювані людиною закони повинні будуватися на етичних ідеалах людської любові, сердечності й служіння благу, як і проповідує церква. Враховуючи це, правовий порядок являє собою явище не природного порядку, а категорію, створену Богом після гріхопадіння людини спеціально для того, щоб захистити її від вчинення подальшого злочину. Єдиною гарантією набуття людським суспільством спокою і впевненості у своєму існуванні може бути тільки кримінальне право, яке вселяє почуття страху за вчинений злочин [5, с. 148-149].

Августин вважав злочин хибним рухом душі, що спонукає до дії, в якому душа почуває себе збаламученою [6, с. 175]. Щоб уберегти людей від злого, демонічного впливу, необхідно соціальне життя освятити ідеями вищої божої справедливості. На переконання філософа, правопорядок на землі сама людина встановити не здатна, його творить Бог після гріхопадіння перших людей, аби уберегти наступні покоління від загибелі в безодні зла і незлічених злочинів. Підставою правопорядку є страх божий. Бог, погрожуючи людині покаранням, тим самим допомагає їй утриматися на краю безодні зла [7, с. 52]. Саме страх перед Божим покаранням, на думку філософа, стримує людей він протиправних вчинків.

Причину скоєння злочинів (гріхів) Августин вбачав у двох аспектах: праг-

нення досягти будь-якого із земних благ та страх перед їх втратою. Паростки гріха (помста, пограбування, страх, заздрість, убивство та ін.) розростаються від пристрасті першенствувати, бачити і насолоджуватися [6, с. 82]. Спокутування людини та муки сумління сприяють очищенню душі від поганих вчинків.

Етико-моральний підхід, характерний для розгляду форм державного устрою, притаманний і судженням Августина про законне і злочинне, про різницю між проступками і злочинами. Так, на його думку, «коли непоборна пристрасть псує душу і тіло — це проступок; коли вона діє на шкоду іншому — це злочин». Таким чином, і покарання ніколи не буває зовнішнім свавіллям, оскільки справедливе покарання, за Августином, вже міститься у самій вині і неминуче впливає з неї. Він уточнював: «Справедливе покарання... полягає у тому, що людина втрачає те, чим вона не захотіла добре користуватися... той, хто не захотів поступати правильно, коли міг, втрачає цю можливість, коли захоче поступати правильно» [8, с. 134]. Узагалі мислитель розумів двояку сутність людини, що складається із душі і тіла: тілесна — завжди тягнеться до злочину, душевна — до правопорядку, а це веде її до Бога. Тому людина протягом життя перебуває на межі протиборства цих двох сутностей.

Вчення Августина заклали вектор духовного розвитку середньовічного мислення та стали основою ідейно-теоретичної релігійної філософії. Його розуміння злочину розкривалося через пізнання Бога. Причину його філософ вбачав у слабкості людської волі та її хибному духовному виборі.

Поряд з Августином значний внесок у розвиток патристики (так званої східної грецької її вітки) зроблено одним із найвідоміших представників східного хрис-

тиянства богословом Васи́лієм Великим (Кесарійським) (329—379). Звертаючись до морально-етичних проблем людського співжиття, він вважав, що початком і причиною гріха є людська воля, а вірніше — її вибір. Одним із різновидів зла називав зло, спричинене почуттями людини, іншим — зло, яке є злом за власною природою, однак насправді не є злом, оскільки посилається людині на її ж користь з метою зцілення від гріхів [4, с. 169]. До злих вчинків, що залежать від людини, богослов відносив, — неправду, розпусту, глупоту, боягузтво, заздрість, убивство, отруєння, обман і подібні пороки, що опоганюють душу, створену за образом Творця, і зазвичай нищать її красу [9, с. 128-130]. У розмислах богослова знаходимо явну вказівку на те, що людина свідомо у виборі своїх вчинків, тому завжди може вибирати між добром та злом, схилитися до корисного та уникати шкідливого. Водночас він говорив про межу, яку людина може переступити, вчиняючи гріх, коли віддаляється від Бога та впевнена у безкарності: «Той, хто використовує душевні сили на розкоші та насолоди, огидний і нестриманий, а той, хто скерував їх на любов до Бога і на пошук вічних благ, блаженний у своїй рвйності. Той, хто правильно використовує силу розуму, розсудливий і мудрий, а той, хто її марнує на вигадування прикроців для ближнього, зловмисник і злочинець» [9, с. 43].

Окрім свободної волі, що є спокуютою вчинення злодіяння, богослов називав ще й незнання сутності істинної справедливості: «Існує вроджена справедливість, що живе в нашому серці, яка вчить нас віддавати за все по заслугах (хоча ми й не здатні завжди виявляти справедливість, проте, щиро намагаючись завжди робити це, хоча б частково можемо бути справедливими). Також існує справедливість небесна, яку посилає нам справедливий Суддя, — справедливість, котра вдоско-

налює, винагороджує і якої ми до кінця не здатні збагнути, оскільки вона є для нашого розуму недосяжно високою» [9, с. 56]. На його переконання, хто осягне істинну справедливість, той ніколи не може вчиняти проти волі Божої. А тому злочин — гріх, вчинений проти істинної справедливості, вияв свобідної волі, що затьмарює розум та спустошує душу, віддаляючи людину від Бога.

Ще один представник каппадокійського богословського гуртка, апологетик східної (грецької) патристики брат Василя Великого (Кесарійського) єпископ Григорій Нісський (бл. 335—394) розглядав злочин як діяння, невластиве людській природі. Він проповідував: «Подібно до того, як і хвороба і потворність невластиві нашій природі, але протиприродні, так і діяльність, спрямовану до зла, потрібно визнати спотворенням вродженого нам добра» [10, с. 186]. Цей богослов, як і Василій Великий, відзначав значення свободи волі: «Людина звільнена від необхідності й не підлегла пануванню природи, але може вільно самовизначатися за своїм розсудом. Тому що чеснота незалежна і сама по собі пані» [11, с. 129]. Оскільки людину Бог створив за своїм образом і подобою, сповненою блага, то вона від народження є чиста у своїх помислах. Проте протягом життя людина стикається з різними спокусами, тому повинна робити вибір між добром та злом, поширенням блага чи чиненням несправедливості, життям за заповідями Божими чи служінням дияволу душею і тілом.

Першим серед середньовічних філософів, хто розглянув раціональне сприйняття віри і розуму («розумію, щоб вірити») та спробував розрізнити поняття «гріх» і «злочин» (за канонічним правом вважалося, що всі злочини були гріхами, так само як усі гріхи були злочинами), одним із чільних представників схоластики, завданням якої стало

впорядкувати догматику й зробити її досяжною для пересічного розуму, був П'єр Абеляр (1079—1142). Дослідник його наукової спадщини О. Туренко, нагадуючи про епоху, в якій творив цей видатний мислитель Середньовіччя, зазначав, що будь-який вчинок (або намір), який порушував соціально-політичне життя чи релігійні переконання, оцінювався однозначно як гріх перед Богом [12, с. 376]. П. Абеляр провів межу між гріхом і злочином, віднісши до останнього те порушення, що передбачене законом (нема закону — нема злочину). Відмежування гріха від злочину, за філософом, передбачало й різні наслідки спокутування. Якщо покарання за гріх можна спокутувати сповіддю, каяттям, пожертвуванням, то спокутування за злочин передбачало тяжкі наслідки покарання для особи, яка його вчинила, аж до смертної кари. Схоласт проголошував, якщо наміри будуть правильними, то й усі вчинки стають «гідними світла». Він вважав, що покладення відповідальності за скоєний злочин слід виводити насамперед із внутрішнього джерела вчинків людини.

Західна схоластика досягла свого апогею в XIII ст. й супроводжувалася формуванням низки університетів, які замінили колишні церкви та монастирські теологічні школи. У цих університетах філософія стає одним із основних предметів, а видатним філософським авторитетом цього періоду визнано Арістотеля. Автором філософсько-теоретичної системи на основі Арістотелевого вчення став Тома Аквінський (1225—1274). Опираючись на вчення Арістотеля та праці Августина Блаженного, богослов обґрунтовував принципи християнської справедливості. Тома Аквінський вважав, що для добробуту у державі потрібна дисципліна і суворе дотримання усіх правил, встановлених державою. А осіб, котрі поведуться неправомірно,

потрібно змушувати утримуватися від вчинення правопорушень силою або страхом перед покаранням, що саме і досягається завдяки велінням людських законів [13, с. 28]. Теолог переконував, що вищим джерелом права слід визнати право Божої волі, що доводиться до людей від Бога через одкровення.

Для Т. Аквінського, як і для Тертуліана та Августина, Бог — центр світобудови, головний охоронець світового та соціального порядку. Бог виступав як законодавча першооснова, від якої виходять усі релігійні, моральні і правові норми. Завдяки Божественному заступництву соціальне життя людей не перетворювалося в хаос, а сама людина успішно боролася із диявольськими спокусами, що підштовхували її до проступків і злочинів. Теолог виділяв серед різноманіття законів, що правлять світом і людьми, природний закон або природне право, адже людині притаманні від народження властивості, прагнення і певні норми, правила, межі, що керують її прагненнями і діями у певних межах. У душі й розумі людина носить уявлення про ці обмеження, які допомагають не помилятися у виборі між добром і злом. Вроджені нахили змушують людей прагнути до співжиття, любові, продовження людського роду, справедливості, пізнання Бога [14, с. 302]. Як бачимо, позиція Ф. Аквінського відрізняється від позиції Августина, який вбачав причину злочину у свободі, бо перший причиною вчинення злочинів називав поведінку із розумно пізнаюмою необхідністю.

У праці «Сума теології» та коментарях до «Політики» Арістотеля Тома Аквінський розмежував Вічний закон, Божественний (позитивний) закон, природний закон та людський (позитивний) закон. Закон можна визначити як «будь-яке веління розуму, яке проголошується заради загального блага тим, хто турбується про спільноту». Через Вічний

закон божественне провидіння управляє світом і не обмежує існування інших законів, які з нього випливають: природний закон, принципом якого виступає намагання досягти блага, здійснювати благо й уникати зла, та людський закон, який конкретизує постулати природного закону (визначаючи покарання за порушення природного закону). Позитивне право, що виникло завдяки людським зусиллям, може бути змінене за певних умов. Благо окремої людини, суспільства та універсуму визначається божественним задумом, а порушення людиною божественних законів є порушенням її власного блага. Повторюючи Арістотеля, мислитель вважав для людини природним суспільне життя, яке вимагало управління заради спільного блага [15, с. 112]. А тому для досягнення спільного блага людина повинна вчиняти добрі справи та уникати злих, тобто жити з Божою волею.

Гріх порушує вічний закон, злочин порушує людський закон, а зближує їх одне — спотворений характер сприйняття закону, відхилення від його приписів. Вічний Закон синонімічний світовому порядку, його порушення повинно бути обов'язково усунено, порядок має бути відновлений. Злочин тільки фрагментарний, часткове порушення наявного порядку, яке регламентованого законом: тут має місце насамперед порушення приписів, а не стан: «закон породжує злочин». Відплата можлива тільки як моральна компенсація і акція попередження [16, с. 247]. Як бачимо прослідковується відмежування гріха від злочину. Мислитель поділяв людей на добродійних (які не скоюють злочинів, тому що це суперечить їхнім моральним переконанням) і грішних (які не скоюють злочину лише з остраху покарання) [17, с. 29]. За кожні дії людину, на думку теолога, чекає відплата відповідно до їх вчинків незалежно від їх статусу (чи ти

звичайна людина, чи правитель). Отже, Тома Аквінський розумів злочин як прояв свобідної волі, керованої розумовою діяльністю людини, спрямованою на порушення державних приписів, заснованих на принципах християнської справедливості. За кожен злочин людина повинна понести справедливе покарання (страждання душі) відповідно до вчиненого злодіяння.

Вчення Томи з Аквіну — вершина розвитку схоластики (IX—XIV ст.), для якої характерним було те, що наука і філософія ґрунтувалися на християнських істинах, які мали свій вираз у догматах. Мислитель зробив великий перелом у схоластичі, опираючи християнську філософію на досвіді. Це, безперечно, великою мірою позначалося й на осмисленні поняття злочину.

Водночас у культурно-історичному розвитку людства епоха Середньовіччя — період становлення і розвитку християнства — стала необхідною умовою подальшого цивілізаційного прогресу людства, оскільки воно глобально вирішувало цілу низку гуманістичних проблем: згуртування народів у певні державні спільноти; формування правової доктрини централізації влади на моральних засадах і започаткування нових морально-правових принципів співжиття людей. Християнство як філософсько-ідеологічне вчення виконало історичну місію в збереженні і спадкоємному перенесенні Візантійської і Греко-римської цивілізації на становлення західноєвропейської юридичної доктрини, основу якої складають поєднання раціоналізму римського права і духовно-моральної доктрини християнства [18, с. 30]. Саме цей слушний, на наш погляд, висновок обґрунтований у дисертаційній роботі О. Микитчика, дає підставу твердити, що в історію розвитку філософсько-правової думки християнські філософи середніх віків внесли помітний вклад у творення

і розробку філософсько-правової парадигми у кримінальній науці, зокрема у тій її частині, що стосується філософського тлумачення сутності злочину.

Висновки. Апологети, патристики, схоласти злочин розглядали крізь призму теоцентризму, що був визначальною ознакою середньовічної філософії. Апологетик Тертуліан розумів сутність злочину, що крилося у віковичній проблемі боротьби добра і зла, як свідому дію вчинену проти християнської моралі (Божих заповідей). Для західної і східної патристики було характерним розуміння злочину як дії, що полягала у зловживанні свобідної волі, спрямованої на порушення Божих законів (А. Аврелій); гріха, вчиненого проти істинної справедливості (Василій Великий); вчинку, спрямованого проти заповідей Бога, внаслідок одержимості диявола (Григорій Нісський). Як для представників апологетики, так і патристики було характерне співвідношення злочину і гріха. Проте інших філософсько-правових поглядів внесли представники схоластики, які відмежували гріх і злочин. Гріх розумівся як порушення вічного Божого закону, а злочин — порушення людських законів. Тому для схоластів було характерне розуміння злочину як прояву свобідної волі (внутрішнього вибору) спрямованого на порушення принципів християнської справедливості та державних приписів (П. Абелья, Т. Аквінський).

Християнсько-релігійні філософи доби середньовіччя наголошували на тому, що злочин — це протизаконний вчинок, що являє собою акт волевиявлення людини, вчинений під впливом злих духів, результат одержимості диявола. У Середньовіччя сформувалося уявлення про злочин на основі двох аспектів: як гріх, вчинений перед Богом, і як діяння вчинене проти встановлених норм права у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пашук А.І. Нариси з історії філософії середніх віків / А.І. Пашук. — К.: ВД «Ін Юре», 2007. — 712 с.
2. Тертуллиан. Апологія / Тертуллиан // Богословские труды: Научно-богословский журнал. — М.: Издательством Московской Патриархии, 1984. — Вып. 25. — С. 176-225.
3. Гришук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія / В.К. Гришук. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. — 768 с.
4. Мельничук Н.Ю. Категорії «злочин» та «покарання» у філософсько-правовому вимірі / Наталія Юрївна Мельничук. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. — 440 с.
5. Аннерс Э. История европейского права / Э. Аннерс; пер. со швед.; Ин-т Европы. — М.: Наука, 1994. — 397 с.
6. Августин А. Исповедь / А. Августин; пер. с латин. М.К. Сергеенко. — М.: Изд-во «Ренессанс», СП ИВО — Сид, 1991. — 488 с.
7. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. — Харків: Право, 2009. — 208 с.
8. Андрусак Т.Г. Історія політичних та правових вчень: навчальний посібник / Т.Г. Андрусак. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. — 220 с.
9. Гомілії. Василій Великий. — Львів: Свічачо, 2006. — 146 с.
10. Добросельский П.В. О происхождении человека, первородном грехе искусственном зарождении / П.В. Добросельский. — М.: Благовест, 2008. — 368 с.
11. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие / В.Н. Лосский. — 2-е изд. — М.: Издательство Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2012. — 586 с.
12. Туренко О.С. Пошук основ індивідуальності — сподівання П. Абельяра / О.С. Туренко // Гілея: науковий вісник. — 2014. — Вип. 84. — С. 375-378.
13. Корнієнко А.А. Принцип невідворотності юридичної відповідальності: історичний екскурс / А.А. Корнієнко // Юридичний вісник. — 2012. — № 4 (25). — С. 25-29.
14. Бачинин В.А. Философия права и преступление: для юрид. вузов / В.А. Бачинин. — Х.: Фолио, 1999. — 607 с.
15. Київець О.В. Історія передумов формування сучасної системи джерел міжнародного права / О.В. Київець // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2013. — № 3. — С. 111-122.
16. Исаев И.А. Теневая сторона закона. Иррациональное в праве: монография / И.А. Исаев. — М.: Проспект, 2013. — 364 с.
17. Сурков В.В. Гюбрис як фактор формування злочинної особистості / В.В. Сурков // Грані. — 2014. — № 5 (109). — С. 28-31.
18. Микитчик О.В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / О.В. Микитчик; Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2002. — 199 с.

Блавацкая-Калинская О.Н.

Понятие преступления в средневековой философско-правовой парадигме.

Аннотация. В статье анализируется понятие «преступление» Средневековья с философско-правовой точки зрения на основе двух критериев: как грех, совершенный перед Богом, и как деяние, совершенное против установленных норм права в государстве.

Ключевые слова: преступление, грех, добро, зло, наказание.

O. Blavatska-Kalinska

The concept of “crime” in the Middle-Ages’ philosophical and legal paradigm.

Summary. The article analyzes the concept of “crime” of the Middle Ages’ from philosophical and legal point of view based on two criteria: as a sin committed before God, and as the act committed against the norms of law established in the state.

The doctrine of Tertullian, who considered the essence of the crime in the age-long problem of the struggle between good and evil as the conscious action committed against Christian morality (God’s commandments) is examined. It is noted that the teachings of Augustine laid the spiritual development vector of medieval thinking and formed the basis of ideological and theoretical religious philosophy. His understanding of the crime revealed through the knowledge of God. The cause of the offence the philosopher saw in the weakness of human will and its wrong spiritual choice.

Along with Augustine a significant contribution to the patristic was made by the representatives of the Eastern Christianity. So, Vasylii Velykyi considered crime as a sin committed against true justice; Gregory Nysskyi brought out understanding of crime as an act directed against the commandments of God, because of the devil’s possession.

Both for the representatives of apologetic and patristic the ratio of crime and sin was typical. But the other philosophical and legal opinions were made by the representatives of scholasticism who marked a sin and a crime off. A sin was understood as a violation of eternal law of God and a crime — as a violation of human laws. Therefore, understanding of a crime as a manifestation of free will (internal selection) directed to infringement of the principles of Christian justice and government regulations was typical for scholastics. P. Abelar held the line between a sin and a crime, referring to the last as violation prescribed by the law (no law — no offense). T. Akvinskyi understood crime as manifestation of a free will led by human mental activity aimed at violation of state regulations, based on the principles of Christian justice. Christian religious philosophers of the Middle Ages accentuated that a crime is illegal act of a human’s will committed under the influence of evils’ spirits, the result of the devil’s obsession.

Keywords: crime, sin, good, wrong, punishment.